

P. CORNELII TACITI
AB EXCESSV DIVI AVGVSTI

LIBER PRIMVS

1. Urbem Romam a principio reges habuere; libertatem 1
et consulatum L. Brutus instituit. dictaturae ad tempus su-
mebantur; neque decemviralis potestas ultra biennium ne-
que tribunorum militum consulare ius diu valuit. non Cin-
5 nae, non Sullae longa dominatio; et Pompei Crassique po-
tentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Au-
gustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine
principis sub imperium accepit. sed veteris populi Romani 2
prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt,
10 temporibusque Augusti dicendis non defuere decora inge-
nia, donec gliscente adulatione deterrerentur: Tiberii Gai-
que et Claudii ac Neronis res florentibus ipsis ob metum
falsae, postquam occiderant recentibus odiis compositae
sunt. inde consilium mihi pauca de Augusto et extrema 3

Lectiones per sex priores libros sunt Medicei primi (Laurentiani 68, I), de quo in praefatione pauca adnotavi, eae lectiones, quibus nomen emendatoris adscriptum non est, a Beroaldo correctae sunt.

P. Cornelii Taciti in summo margine, P. Cornelii a vetere manu, Taciti a recentiore

1 Ab excessu divi Aug. Urbem Romam eqs.

tradere, mox Tiberii principatum et cetera, sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

- 1 2. Postquam Bruto et Cassio caesis nulla iam publica
arma, Pompeius apud Siciliam oppressus exutoque Lepido
interfecto Antonio ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar 5
dux reliquus, posito triumviri nomine consulem se ferens et
ad tuendam plebem tribunicio iure contentum, ubi militem
donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, in-
surgere paulatim, munia senatus magistratuum legum in se
trahere, nullo adversante, cum ferocissimi per acies aut 10
proscriptione cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis ser-
vitio promptior, opibus et honoribus extollerentur ac novis
ex rebus aucti tuta et praesentia quam vetera et periculosa
2 mallent. neque provinciae illum rerum statum abnuebant,
suspecto senatus populiue imperio ob certamina poten- 15
tium et avaritiam magistratuum, invalido legum auxilio,
quae vi ambitu, postremo pecunia turbabantur.
- 1 3. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium
Marcellum, sororis filium, admodum adulescentem pontifi-
catu et curuli aedilitate, M. Agrippam, ignobilem loco, 20
bonum militia et victoriae socium, geminatis consulatibus
extulit, mox defuncto Marcello generum sumpsit; Tiberium
Neronem et Claudium Drusum privignos imperatoriis no-
2 minibus auxit, integra etiam tum domo sua. nam genitos
Agrippa Gaium ac Lucium in familiam Caesarum induxerat, 25
necdum posita puerili praetexta principes iuventutis appel-
lari, destinari consules specie recusantis flagrantissime cupi-
3 verat. ut Agrippa vita concessit, L. Caesarem euntem ad
Hispanienses exercitus, Gaium remeantem Armenia et vul-
nere invalidum mors fato propra vel novercae Liviae dolus 30
abstulit Drusoque pridem extincto Nero solus e privignis

12 ac] at 24 tum *F.A. Wolf*] dum (*idem vitium* 1, 24, 2;
77, 1 *saep.*) 27 destinare, *corr. Acid.*

erat, illuc cuncta vergere: filius, collega imperii, consors
tribuniciae potestatis adsumitur omnesque per exercitus
ostentatur, non obscuris, ut antea, matris artibus, sed palam
hortatu. nam senem Augustum devinxerat adeo, uti nepo- 4
5 tem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam
proiecerit, rudem sane bonarum artium et robore corporis
stolide ferocem, nullius tamen flagitii compertum. at her- 5
cule Germanicum, Druso ortum, octo apud Rhenum legio-
nibus imposuit adscirique per adoptionem a Tiberio iussit,
10 quamquam esset in domo Tiberii filius iuvenis, sed quo
pluribus munimentis insisteret.

Bellum ea tempestate nullum nisi adversus Germanos 6
supererat, abolendae magis infamiae ob amissum cum
Quintilio Varo exercitum quam cupidine proferendi impe-
15 rii aut dignum ob praemium. domi res tranquillae, eadem 7
magistratuum vocabula; iuniores post Actiacam victoriam,
etiam senes plerique inter bella civium nati: quotus quisque
reliquis, qui rem publicam vidisset?

4. Igitur verso civitatis statu nihil usquam prisci et integri 1
20 moris: omnes exuta aequalitate iussa principis aspectare,
nulla in praesens formidine, dum Augustus aetate validus
seque et domum et pacem sustentavit. postquam provecta 2
iam senectus aegro et corpore fatigabatur aderatque finis et
spes novae, pauci bona libertatis in cassum disserere, plures
25 bellum pavescere, alii cupere; pars multo maxima immi- 3
nentes dominos variis rumoribus differebant: trucem 3
Agrippam et ignominia accensum non aetate neque rerum
experientia tantae moli parem; Tiberium Neronem ma-
tutum annis, spectatum bello, sed vetere atque insita Clau-
30 diae familiae superbia, multaque indicia saevitiae, quam-
quam premantur, erumpere. hunc et prima ab infantia 4
eductum in domo regnatrice; congestos iuveni consulatus,

6 proieceret, *corr. Rit.* 11 monumentis, *corr. Mur. et Lips.*
(*cf.* 2, 22, 1) 15 dormires

triumphos; ne iis quidem annis, quibus Rhodi specie seces-
sus exulem egerit, aliud quam iram et simulationem et se-
cretas libidines meditatum. accedere matrem muliebri im-
potentia: serviendum feminae duobusque insuper adule-
scentibus, qui rem publicam interim premant quandoque
distrahant.

1 5. Haec atque talia agitantibus gravescere valitudo Augusti,
et quidam scelus uxoris suspectabant. quippe rumor inces-
serat paucos ante menses Augustum electis consociis et co-
mite uno Fabio Maximo Planasiam vectum ad visendum
Agrippam; multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis,
spemque ex eo fore ut iuvenis penatibus avi redderetur.
2 quod Maximum uxori Marciae aperuisse, illam Liviae.
gnarum id Caesari; neque multo post extincto Maximo,
dubium an quaesita morte, auditos in funere eius Marciae
gemitus semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset.
3 utcumque se ea res habuit, vixdum ingressus Illyricum Ti-
berius properis matris litteris accit; neque satis comper-
tum est, spirantem adhuc Augustum apud urbem Nolam an
4 exanimem reppererit. acribus namque custodiis domum et
vias saepserat Livia, laetique interdum nuntii vulgabantur,
donec provisio quae tempus monebat simul excessisse Au-
gustum et rerum potiri Neronem fama eadem tulit.

1 6. Primum facinus novi principatus fuit Postumi Agrip-
pae caedes, quem ignarum inermumque quamvis firmatus
animo centurio aegre confecit. nihil de ea re Tiberius apud
senatum disseruit: patris iussa simulabat, quibus praescrip-
sisset tribuno custodiae adposito, ne cunctaretur Agrippam
morte adficere, quandoque ipse supremum diem explevis-
set. multa sine dubio saeva quae Augustus de moribus adu-
lescentis questus, ut exilium eius senatus consulto sancire-
tur, perfecerat; ceterum in nullius umquam suorum necem

2 aliud *Nipp.*] aliquid 14 gnarum *Mur. et Lips.*] C. (G. corr.)
naum

- duravit, neque mortem nepoti pro securitate privigni inla-
tam credibile erat, propius vero Tiberium ac Liviam, illum
metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi iuvenis cae-
dem festinavisse. nuntianti centurioni, ut mos militiae, fac- 3
5 tum esse quod imperasset, neque imperasse sese et ratio-
nem facti reddendam apud senatum respondit. quod post-
quam Sallustius Crispus particeps secretorum (is ad tri-
bunum miserat codicillos) comperit, metuens ne reus sub-
deretur, iuxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit
10 Liviam, ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria
militum vulgarentur, neve Tiberius vim principatus resol-
veret cuncta ad senatum vocando: eam condicionem esse
imperandi, ut non aliter ratio constet quam si uni reddatur.
7. At Romae ruere in servitium consules patres eques. 1
15 quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes vultu-
que composito, ne laeti excessu principis neu tristior(es)
primordio, lacrimas gaudium, questus adulatione(m) mi-
scebant. SEX. POMPEIUS et SEX. AP(P)ULEIUS consules primi 2 a. p. Chr. 14
in verba Tiberii Caesaris iuravere, apudque eos Seius
20 Strabo et C. Turranius, ille praetoriarum cohortium prae-
fectus, hic annonae; mox senatus milesque et populus.
nam Tiberius cuncta per consules incipiebat, tamquam ve- 3
tere re publica et ambiguus imperandi. ne edictum quidem,
quo patres in curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis
25 praescriptione posuit sub Augusto acceptae. verba edicti 4
fuere pauca et sensu permodesto: de honoribus parentis
consulturum, neque abscedere a corpore idque unum ex
publicis muneribus usurpare. sed defuncto Augusto signum 5
30 praetoriis cohortibus ut imperator dederat; excubiae arma,
litteras ad exercitus tamquam adepto principatu misit, nus-
quam cunctabundus nisi cum in senatu loqueretur. causa 6

17 adulatione, *corr. Heins. (cf. C.O. Brink, JRS 41, 1951, 40)*
19 se lustrabo

- praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum
 7 favor, habere imperium quam exspectare mallet. dabat et
 famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur
 quam per uxorium ambitum et senili adoptione inrepsisse. 5
 postea cognitum est ad introspiciendas etiam procerum vol-
 untates inductam dubitationem; nam verba vultus in cri-
 men detorquens recondebat.
- 1 8. Nihil primo senatus die agi passus <est> nisi de supre-
 mis Augusti, cuius testamentum inlatum per virgines Ve- 10
 stae Tiberium et Liviam heredes habuit. Livia in familiam
 Iuliam nomenque Augustum adsumebatur; in spem secun-
 dam nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis
 scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad
 2 posteros. legata non ultra civilem modum, nisi quod populo 15
 et plebi quadringenties tricies quinquies, praetoriarum co-
 hortium militibus singula nummum milia, legionariis aut
 cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritim
 3 dedit. tum consultatum de honoribus; ex quis maxime insi-
 gnes [visi], ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asi- 20
 nius, ut legum latorum tituli, victarum ab eo gentium voca-
 4 bula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messala
 Valerius renovandum per annos sacramentum in nomen
 Tiberii; interrogatusque a Tiberio, num se mandante eam
 sententiam prompsisset, sponte dixisse respondit, neque in 25
 iis quae ad rem publicam pertinerent consilio nisi suo
 usurum, vel cum periculo offensionis: ea sola species adu-
 5 landi supererat. conclamant patres corpus ad rogam umeris
 senatorum ferendum. remisit Caesar adroganti modera-

7 indutam *J. F. Gron. coll. 6, 42, 1; 15, 69, 1* 9 passus est *Nipp.*
 (cf. *Goodyear ad l.*) 12 Augustus *Jac. Gron.*] augustae (corr. ex
 augustu) 16 CCCCXXXV 17 post milia suppl. *Sauppe* urba-
 nis quingenos ex *Suet. Aug. 101, 2* 20 visi del. *Wopkens*
 (cf. *I, 77, 4*)

tionem, populumque edicto monuit ne, ut quondam nimis studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. die funeris milites velut praesidio stetere, multum inridenti- 6
 5 bus qui ipsi viderant quique a parentibus acceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis improspere repetita(e), cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potentia, provisus etiam heredum in rem publicam opibus, 10
 auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura eius quietam foret.

9. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana 1
 mirantibus: quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae supremus, quod Nolae in domo et cubiculo, in 15
 quo pater eius Octavius, vitam finivisset. numerus etiam 2
 consulatum celebrabatur, quo Valerium Corvum et C. Marium simul aequaverat, continuata per septem et triginta annos tribunica potestas, nomen imperatoris semel atque 3
 20 apud prudentes vita eius varie extollebatur arguebaturve. hi pietate erga parentem et necessitudine rei publicae, in qua nullus tunc legibus locus, ad arma civilia actum, quae neque parari possent neque haberi per bonas artes. multa Anto- 4
 nio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido 25
 concessisse. postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse quam (ut) ab uno regeretur. non regno tamen 5
 neque dictatura, sed principis nomine constitutam rem publicam; mari Oceano aut omnibus longinquis saeptum imperium; 30
 legiones provincias classes, cuncta inter se conexas; ius apud cives, modestiam apud socios; urbem ipsam ma-

6 inprospere repetitae *Rhen.*] in prospera repetita (repetitum in *marg.*) 24 dum *Mur.*] tunc 27 ut *add. Ferr.*

gnifico ornatu; pauca admodum vi tractata, quo ceteris quies esset.

- 1 10. Dicebatur contra: pietatem erga parentem et tem-
pora rei publicae obtentui sumpta; ceterum cupidine domi-
nandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adu- 5
lescente privato exercitum, corruptas consulis legiones, si-
mulatam Pompeianarum gratiam partium. mox ubi decreto
patrum fasces et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et
Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulnere ad-
fusum, sui milites Hirtium et machinator doli Caesar abstu- 10
lerat, utriusque copias occupavisse; extortum invito senatu
consulatum, armaque quae in Antonium acceperit contra
rem publicam versa; proscriptionem civium, divisiones
3 agrorum ne ipsis quidem qui fecere laudatas. sane Cassii et
Brutorum exitus paternis inimiciis datos, quamquam fas 15
sit privata odia publicis utilitatibus remittere: sed Pom-
peium imagine pacis, sed Lepidum specie amicitiae decep-
tos; post Antonium, Tarentino Brundisinoque foedere et
nuptiis sororis inlectum, subdolae adfinitatis poenas morte
4 exsolvisse. pacem sine dubio post haec, verum cruentam: 20
Lollianas Varianasque clades, interfectos Romae Varrones
5 Egnatios Iullos. nec domesticis abstinebatur: abducta Ne-
roni uxor et consulti per ludibrium pontifices, an concepto
necdum edito partu rite nuberet; †que tedii et Vedii Pollio-
nis luxus; postremo Livia gravis in rem publicam mater, 25
6 gravis domui Caesarum noverca. nihil deorum honoribus
relictum, cum se templis et effigie numinum per flamines et
7 sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate aut rei
publicae cura successorem adscitum, sed, quoniam adro-
gantiam saevitiamque eius introspexerit, comparatione de- 30
terrима sibi gloriam quaesivisse. etenim Augustus paucis
ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem a patribus
rursum postularet, quamquam honora oratione, quaedam

22 Iullos *Andr.*] iulios 24 Q. Vitellii et O. Hirschfeld 26
gravis *Ber.*] gravius (*cf.* 13, 13, 3 atrocius *pro* atrocis)

de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret. ceterum sepultura more perfecta 8 templum et caelestes religiones decernuntur.

11. Versae inde ad Tiberium preces. et ille varie dissere- 1
 5 bat de magnitudine imperii, sua modestia. solam divi Augusti mentem tantae molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum experiendo didicisse, quam arduum, quam subiectum fortunae regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixa non ad unum omnia deferrent: 10
 plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus exsecuturos. plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat; Tiberioque etiam in rebus quas non occuleret, seu natura sive adsuetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. at patres, quibus unus metus si 3
 intellegere viderentur, in questus lacrimas vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cum proferri libellum recitarique iussit. opes publicae continerantur, quantum civium sociorumque in armis, quot 4
 20 classes regna provinciae, tributa aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. quae cuncta sua manu perscripserat Augustus addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu an per invidiam.

12. Inter quae senatu ad infimas obtestationes procumbente dixit forte Tiberius se ut non toti rei publicae parem, 1
 25 ita quaecumque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum. tum Asinius Gallus 'interrogo' inquit 'Caesar, quam partem rei publicae mandari tibi velis'. perculsus improvisa interrogatione paulum reticuit; dein collecto animo respondit nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. rursus Gallus 3
 30 (etenim vultu offensionem coniectaverat) non idcirco interrogatum ait, ut divideret quae separari nequirent, sed ut sua

- confessione argueretur unum esse rei publicae corpus atque unius animo regendum. addidit laudem de Augusto Tiberiumque ipsum victoriarum suarum quaeque in toga per tot
 4 annos egregie fecisset admonuit. nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipsania, 5
 M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitare Pol(1)ionisque Asinii patris ferociam retineret.
- 1 13. Post quae L. Arruntius haud multum discrepans a Galli oratione perinde offendit, quam⟨quam⟩ Tiberio nulla 10
 vetus in Arruntium ira: sed divitem promptum, artibus
 2 egregiis et pari fama publice, suspectabat. quippe Augustus supremis sermonibus, cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent aut impares vellent vel
 idem possent cuperentque, M. Lepidum dixerat capacem 15
 sed aspernantem, Gallum Asinium avidum et minorem, L.
 3 Arruntium non indignum et, si casus daretur, ausurum. de prioribus consentitur, pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere; omnesque praeter Lepidum variis mox criminibus
 4 struente Tiberio circumventi sunt. etiam Q. Haterius et 20
 Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere, Haterius cum dixisset ‘quo usque patieris, Caesar, non adesse
 ⟨c⟩aput rei publicae?’, Scaurus quia dixerat spem esse ex eo non inritas fore senatus preces, quod relationi consulum
 iure tribuniciae potestatis non intercessisset. in Haterium 25
 statim invectus est; Scaurum, cui implacabilis irascebatur,
 5 silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum flexit paulatim, non ut fateretur suscipi a
 6 se imperium, sed ut negare et rogari desineret. constat Haterium, cum deprecandi causa Palatium introisset ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius casu an manibus eius impeditus pro-

7 polionisque 15 M'. *Lips.*, sed cf. *Syme, JRS 45, 1955, 22 sqq.* 23 caput *Rhen.*] apud tē

ciderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret eiusque curatissimis precibus protegeretur.

14. Multa patrum et in Augustam adulatio: alii paren- 1
 5 tem, alii matrem patriae appellandam, plerique ut nomini
 Caesaris adscriberetur ‘Iuliae filius’ censebant. ille mode- 2
 randos feminarum honores dictitans eademque se tempe-
 rantia usurum in iis quae sibi tribuerentur, ceterum anxius
 invidia et muliebre fastigium in deminutionem sui accipiens
 10 ne lictorem quidem ei decerni passus est aramque adoptio-
 nis et alia huiusce modi prohibuit. at Germanico Caesari 3
 proconsulare imperium petivit, missique legati qui defer-
 rent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti sola-
 rentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa
 15 quod designatus consul Drusus praesensque erat. candida- 4
 tos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto
 traditum; et hortante senatu ut augeret, iure iurando ob-
 strinxit se non excessurum.

15. Tum primum e campo comitia ad patres translata 1
 20 sunt. nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis,
 quaedam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ad-
 emptum ius questus est nisi inani rumore, et senatus largi-
 tionibus ac precibus sordidis exsolutus libens tenuit, mode-
 rante Tiberio ne plures quam quattuor candidatos com-
 25 mendaret, sine repulsa et ambitu designandos. inter quae 2
 tribuni plebei petivere, ut proprio sumptu ederent ludos,
 qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur.
 sed decreta pecunia ex aerario, utque per circum triumphali
 veste uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebra- 3
 30 tio annua ad praetorem translata, cui inter cives et peregri-
 nos iurisdictio evenisset.

16. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas le- 1

8 iis *Mur.*] his 30 annua *vel* annum *Ber. in marg. codicis]*
 annū

- giones seditio incessit, nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum et ex civili bello spem prae-
 2 miorum ostendebat. castris aestivis tres simul legiones habebantur, praesidente Iunio Blaeso, qui fine Augusti et ini-
 tiis Tiberii auditis ob iustitium aut gaudium intermiserat 5 solita munia. eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus praebere aures, denique luxum et
 3 otium cupere, disciplinam et laborem aspernari. erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gregarius miles, procax lingua et miscere coetus hi- 10 strionali studio doctus. is imperitos animos et quaenam post Augustum militiae condicio ambigentes impellere paulatim nocturnis conloquiis aut flexo in vesperam die et dilapsis melioribus deterrimum quemque congregare.
- 1 17. Postremo promptis iam et aliis seditionis ministris 15 velut contionabundus interrogabat, cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum servorum oboedirent. quam ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutan-
 2 tem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per tot annos ignavia peccatum, quod tricena aut quadragena 20 stipendia senes et plerique truncato ex vulneribus corpore
 3 tolerant. ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum tendentes alio vocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in
 terras, ubi per nomen agrorum uligines paludum vel inculta 25 montium accipiant. enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam et corpus aestimari; hinc vestem arma tentoria, hinc saevitiam centurionum et vacationes munerum redimi. at hercule verbera et
 4 vulnera, duram hiemem, exercitas aestates, bellum atrox 30 aut sterilem pacem sempiterna. nec aliud levamentum quam si certis sub legibus militia iniretur: ut singulos denarios mererent, sextus decimus stipendii annus finem adfer-

13 delapsis, *corr. Mur. (cf. 2, 38, 5)* **23** tendentes *Jac. Gron.] t (in fine vers.) tentes*

ret, ne ultra sub vexillis tenerentur, sed isdem in castris
 praemium pecunia solveretur. an praetorias cohortes, quae 6
 binos denarios accep(er)i(n)t, quae post sedecim annos
 penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non
 5 obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas
 gentes e contuberniis hostem aspicere.

18. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis, hi verbe- 1
 rum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum
 corpus exprobrantes. postremo eo furoris venire, ut tres 2
 10 legiones miscere in unam agitaverint. depulsi aemulatione,
 quia suae quisque legioni eum honorem quaerebant, alio
 vertunt atque una tres aquilas et signa cohortium locant;
 simul congerunt caespites, exstruunt tribunal, quo magis
 conspicua sedes foret. properantibus Blaesus advenit, in- 3
 15 crepabatque ac retinebat singulos, clamitans ‘mea potius
 caede imbuite manus: levioe flagitio legatum interficietis
 quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem le-
 gionum retinebo, aut iugulatus paenitentiam adcelerabo’.

19. Aggerabatur nihilo minus caespes, iamque pectori 1
 20 usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum
 omisere. Blaesus multa dicendi arte non per seditionem et 2
 turbas desideria militum ad Caesarem ferenda ait; neque
 veteres ab imperatoribus priscis neque ipsos a divo Augusto
 tam nova petivisse; et parum in tempore incipientis princi-
 25 pis curas onerari. si tamen tenderent in pace temptare quae 3
 ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint, cur
 contra morem obsequii, contra fas disciplinae vim medi-
 tentur? decernerent legatos seque coram mandata darent.
 adclamavere ut filius Blaesi tribunus legatione ea fungere- 4
 30 tur peteretque militibus missionem ab sedecim annis: ce-
 tera mandatueros, ubi prima provenissent. profecto iuvene 5
 modicum otium; sed superbire miles, quod filius legati ora-

19 aggerabatur, *corr. Walther* 20 victa *Bezz.*, ut 2, 81, 3 24
 incipientes, *corr. Acid.* 30 ab] ad (a *Novák*)

tor publicae causae satis ostenderet necessitate expressa quae per modestiam non obtinuissent.

- 1 20. Interea manipuli ante coeptam seditionem Naupor-
tum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam tur-
batum in castris acceperere, vexilla convellunt direptisque 5
proximis vicis ipsoque Nauporto, quod municipii instar
erat, retinentes centuriones inrisu et contumeliis, postremo
verberibus insectantur, praecipua in Aufidienum Rufum
praefectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo sarcinis
gravant aguntque primo in agmine, per ludibrium rogitan- 10
tes, an tam immensa onera, tam longa itinera libenter fer-
ret. quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox ca-
stris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat,
vetus operis ac laboris et eo immitior quia toleraverat.
- 1 21. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circum- 15
iecta populabantur. Blaesus paucos, maxime praeda onu-
stos, ad terrorem ceterorum adfici verberibus, claudi car-
cere iubet; nam etiam tum legato a centurionibus et optimo
2 quoque manipularium parebatur. illi obniti trahentibus,
prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singu- 20
lorum, modo centuriam quisque cuius manipularis erat,
cohortem, legionem, eadem omnibus imminere clamitan-
tes. simul probra in legatum cumulant, caelum ac deos ob-
testantur, nihil reliqui faciunt quo minus invidiam miseri-
3 cordiam, metum et iras permoverent. adcurritur ab univer- 25
sis, et carcere effracto solvunt vincula desertoresque ac
rerum capitalium damnatos sibi iam miscent.
- 1 22. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. et Vibule-
nus quidam gregarius miles, ante tribunal Blaesi adlevatus
circumstantium umeris, apud turbatos et quid pararet in- 30
tentos ‘vos quidem’ inquit ‘his innocentibus et miserrimis
lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis

14 vetus *Lips.*] intus
Gnomon 46, 1974, 559)

21 cuius quisque *Bezz.* (cf. *Heubner*,

fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. responde, Blaese, ubi cadaver abieceris: ne hostes 2
 5 quidem sepultura invident. cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube, dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepeliant.'

23. Ince(n)debat haec fletu et pectus atque os manibus 1
 10 verberans. mox disiectis quorum per umeros sustinebatur, praeceps et singulorum pedibus advolutus tantum consternationis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores, qui e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. ac ni 2
 15 propere neque corpus ullum reperiri et servos adhibitis cruciatibus abnuere caedem neque illi fuisse umquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. tribunos tamen ac praefectum castrorum extrudere, sarcinae fugientium direptae; et centurio Lucilius interficitur, 3
 20 cui militaribus facetiis vocabulum 'Cedo alteram' indiderant quia f(r)acta vite in tergo militis alteram clara voce ac rursus aliam poscebat. ceteros latebrae texere, uno retento 4
 Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum ingenium. quin ipsae inter se 5
 25 legiones octava et quinta decima ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum illa morti deposcit, quintadecimani tuentur, ni miles nonanus preces et adversum aspernantes minas interiecisset.

24. Haec audita quamquam abstrusum et tristissima 1
 30 quaeque maxime occultantem Tiberium perpulere, ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum. et cohortes delecto milite supra solitum fir-

- 2 matae. additur magna pars praetoriani equitis et robora
Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant; simul
praetorii praefectus Aelius Seianus, collega Straboni patri
suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni
3 et ceteris periculorum praemiorumque ostentator. Druso 5
propinquant quasi per officium obviae fuere legiones, non
laetae, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inluvie
deformi et vultu, quamquam maestitiam imitarentur, con-
tumaciae propiores.
- 1 25. Postquam vallum introi(i)t, portas stationibus fir- 10
mant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iu-
bent; ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. stabat
2 Drusus silentium manu poscens. illi quotiens oculos ad mul-
titudinem rettulerant, vocibus truculentis strepere, rursum
viso Caesare trepidare; murmur incertum, atrox clamor et 15
repente quies; diversis animorum motibus pavebant terre-
bantque. tandem interrupto tumultu litteras patris recitat,
3 in quis perscriptum erat praecipuam ipsi fortissimarum le-
gionum curam, quibuscum plurima bella toleravisset; ubi
primum a luctu requiesset animus, acturum apud patres de 20
postulatis eorum; misisse interim filium, ut sine cunctatione
concederet quae statim tribui possent; cetera senatui ser-
vanda, quem neque gratiae neque severitatis expertem ha-
beri par esset.
- 1 26. Responsum est a contione mandata Clementi centu- 25
rioni quae perferret. is orditur de missione a sedecim annis,
de praemiis finitae militiae, ut denarius diurnum stipen-
dium foret, ne veterani sub vexillo haberentur. ad ea Dru-
sus cum arbitrium senatus et patris obtenderet, clamore
2 turbatur. cur venisset, neque augendis militum stipendiis 30
neque adlevandis laboribus, denique nulla bene faciendi

10 introit, *corr. Lips. (cf. I, 34, 2)* 25 contentione (*item falso*
29, 1)

licentia? at hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem artes Drusum rettulisse. numquamne ad se nisi filios familiarum venturos? novum id plane quod imperator
 5 sola militis commoda ad senatum reiciat. eundem ergo senatum consulendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur. an praemia sub dominis, poenas sine arbitro esse?

27. Postremo deserunt tribunal, ut quis praetorianorum
 10 militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentantes, causam discordiae et initium armorum, maxime infensi Cn. Lentulo, quod is, ante alios aetate et gloria belli, firmare Drusum credebatur et illa militiae flagitia primus aspernari. nec multo post digredientem [eum Caesare] ac
 15 provisu periculi hiberna castra repetentem circumsistunt rogitantes quo pergeret, ad imperatorem an ad patres, ut illic quoque commodis legionum adversaretur; simul ingruunt, saxa iaciunt. iamque lapidis ictu cruentus et exitii certus adkursu multitudinis quae cum Druso advenerat protectus est.

28. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit.
 20 nam luna claro repente caelo visa languescere. id miles rationis ignarus omen praesentium accepit, suis laboribus defectionem sideris adsimulans, prospereque cessura <ad> quae pergerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. igitur
 25 aeris sono, tubarum cornuumque concentu strepere; prout splendor obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae nubes offecere visui creditumque conditam tenebris, ut sunt mobiles ad superstitionem percussae semel mentes, sibi aeternum laborem po<r>tendi, sua facinora aversari
 30 deos lamentantur. utendum inclinatione ea Caesar et quae

3 nisi ad se, *corr. Lips.* 13 eum Caesare *del. Fu.* (*cf. Heubner, Gnomon* 46, 1974, 559sq.) 21 claro repente *Lips.*] clamore pena 22 asuis, *corr. Frei.* 23 ad *add. Or.* 29 aduersari, *corr. Rhen.*

- casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus circumiri tentoria iubet; accitur centurio Clemens et si <qui> alii bonis
 4 artibus grati in vulgus. hi vigiliis stationibus custodiis portarum se inserunt; spem offerunt, metum intendunt: ‘quo
 usque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus et Drusis imperium populi Romani capessent? quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad paenitentiam sumus? tarda sunt quae in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.’ commotis per haec mentibus et inter se suspectis tironem a veterano, legionem a legione dissociant. tum redire paulatim amor obsequii: omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata suas in sedes referunt. 15
- 1 29. Drusus orto die et vocata contione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita incusat priora, probat praesentia; negat se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri ut placatus 20
 2 legionum preces exciperet. orantibus rursum idem Blaesus et L. Aponius, eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur.
 3 certatum inde sententiis, cum alii opperiendos legatos atque interim comitate permulcendum militem censerent, alii 25
 fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum; terere, ni paveant; ubi pertimuerint, impune contemni: dum superstitio urgeat, adiciendos ex duce metus sublatis seditionis auctoribus. promptum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii corpora extra vallum abiecta ostentui. 30

2 qui *add. Lips.* 3 hi *Weikert]* in 17 contentione
 (cf. I, 26, I) 22 Apronius (r *superscr. m. post.*)

30. Tum ut quisque praecipuus conquisiti, et pars 1
 extra castra palantes a centurionibus aut praetoriarum co-
 hortium militibus caesi, quosdam ipsi manipuli documen-
 tum fidei tradidere. auxerat militum curas praematura 2
 5 hiems imbribus continuis adeoque saevis, ut non egredi ten-
 toria, congregari inter se, vix tutari signa possent, quae tur-
 bine atque unda raptabantur. durabat et formido caelestis 3
 irae, nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere
 tempestates: non aliud malorum levamentum, quam si lin-
 10 querent castra infausta temerataque et soluti piaculo suis
 quisque hibernis redderentur. primum octava, dein quinta 4
 decima legio rediere; nonanus opperiendas Tiberii epistulas
 clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione imminen-
 tem necessitatem sponte praevenit. et Drusus non expec- 5
 15 tato legatorum regressu, quia praesentia satis consederant,
 in urbem rediit.

31. Isdem ferme diebus isdem causis Germanicae legiones 1
 turbatae, quanto plures, tanto violentius, et magna spe fore
 ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequirit dar-
 20 retque se legionibus vi sua cuncta tracturis. duo apud ripam 2
 Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. Silio
 legato, inferiorem A. Caecina curabat. regimen summae rei
 penes Germanicum, agendo Galliarum censui tum inten-
 tum. sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortu- 3
 25 nam seditionis alienae speculabantur: inferioris exercitus
 miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicesimanis quin-
 tanisque initio et tractis prima quoque ac vicesima legioni-
 bus; nam isdem aestivis in finibus Ubiorum habebantur per
 otium aut levia munia. igitur audito fine Augusti vernacula 4
 30 multitudo, nuper acto in urbe dilectu, lasciviae sueta, la-
 borum intolerans, implere ceterorum rudes animos: venisse

6 non congregari *Lips.*, sed cf. *Heubner, Gnomon* 46, 1974, 560 15 considerant, *corr. Rhen.* (cf. 3, 61, 2; 6, 47, 3) 20 tracturus, *corr. Lips. et Frei.*

- tempus quo veterani maturam missionem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent saevitiamque centurionum ulciscerentur. non unus haec, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis ora vocesque: sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri rem publicam, in suum cognomentum adscisci imperatores.
- 1 32. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vaecordia constantiam exemerat. repente lymphati destrictis gladiis in centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis materies et saeviendi principium. prostratos verberibus mulcant, sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequarent; tum convulsos laniatosque et partim exanimos ante vallum aut in amnem Rhenum proiciunt. Septimius cum per fugisset ad tribunal pedibusque Caecinae advolveretur, eo usque flagitatus est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox caede C. Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro viam patefecit. non tribunus ultra, non castrorum praefectus ius obtinuit: vigilias stationes, et si qua alia praesens usus indixerat, ipsi partiebantur. id militares animos altius coniectantibus praecipuum indicium magni atque implacabilis motus, quod neque disiecti nec paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent, tanta aequalitate et constantia, ut regi crederes.
- 1 33. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census accipienti excessisse Augustum adfertur. neptem eius Agrippinam in matrimonio pluresque ex ea liberos habebat, ipse Druso fratre Tiberii genitus, Augustae nepos, sed anxius occultis in se patruī aviaeque odiis, quorum causae acriores quia iniquae. quippe Drusi magna apud populum Ro-

manum memoria, credebaturque, si rerum poti<t>us foret, libertatem redditurus; unde in Germanicum favor et spes eadem. nam iuveni civile ingenium, mira comitas et diversa a Tiberii sermone vultu, adrogantibus et obscuris. accedebant muliebres offensiones novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis, atque ipsa Agrippina paulo commotior, nisi quod castitate et mariti amore quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

34. Sed Germanicus quanto summae spei propior, tanto impensius pro Tiberio niti; seque et proximos et Belgarum civitates in verba eius adigit. dehinc audito legionum tumultu raptim profectus obvias extra castra habuit, deiectis in terram oculis velut paenitentia. postquam vallum iniit, dissoni questus audiri coepere; et quidam presa manu eius per speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut vacua dentibus ora contingeret; alii curvata senio membra ostendebant. adsistentem contionem, quia permixta videbatur, discedere in manipulos iubet: sic melius audituros responsum; vexilla praeferri, ut id saltem discerneret cohortes: tarde obtemperare. tunc a veneratione Augusti orsus flexit ad victorias triumphosque Tiberii praecipuis laudibus celebrans quae apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam turbidum aut discors. silentio haec vel murmure modico audita sunt.

35. Ut seditionem attigit, ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinae decus, quonam tribunos, quo centuriones exegissent rogatans, nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant; mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli materiae lignorum adgestus, et si qua alia ex necessitate aut

- 2 adversus otium castrorum quaeruntur, atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessis, neu mortem in isdem laboribus, sed finem tam exercitae militiae neque inopem requiem orabant. fuere etiam qui legatam a divo Augusto pecuniam repocerent, faustis in Germanicum omnibus; et si vellet imperium, promptos ostentavere. tum vero, quasi scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. opposuerunt abeunti arma, minitantes, ni regrederetur. at ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans ferrum a latere diripuit elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi attinuissent. extrema et conglobata inter se pars contionis ac, vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes feriret hortabantur; et miles nomine Calusidius strictum obtulit gladium, addito acutiorem esse. saevum id malique moris etiam furentibus visum, ac spatium fuit, quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur.
- 1 36. Consultatum ibi de remedio. etenim nuntiabatur parari legatos, qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent; destinatum excidio Ubiorum oppidum, imbutasque praeda manus in direptionem Galliarum erupturas. agebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur ripa, invasurus hostis. at si auxilia et socii adversum abscedentes legiones armarentur, civile bellum suscipi. periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi sive omnia concede(re)ntur, in ancipiti res publica. igitur volutatis inter se rationibus placitum ut epistulae nomine principis scriberentur: missionem dari vicena stipendia meritis, exauctorari qui sena dena fecissent ac retineri sub vexillo ceterorum immunes nisi propulsandi hostis, legata quae petiverant exsolvi duplicarique.

7 promptas, *corr. Rhen.* 11 deripuit *Ber.* 25 sive *Jac. Gron.]* sibi 26 concedentur, *corr. Rhen.*

37. Sensit miles in tempus conficta statimque flagitavit. 1
 missio per tribunos maturatur, largitio differebatur in hi-
 berna cuiusque. non abscessere quintani unetvicesimani-
 que, donec isdem in aestivis contracta ex viatico amicorum
 5 ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. primam ac vicesi- 2
 mam legiones Caecina legatus in civitatem Ubiorum redu-
 xit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa
 interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad 3
 exercitum profectus secundam et tertiam decimam et sex-
 10 tam decimam legiones nihil cunctatas sacramento adigit:
 quartadecimani paulum dubitaverant. pecunia et missio
 quamvis non flagitantibus oblata est.

38. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agi- 1
 tantes vexillarii discordium legionum, et praesenti duorum
 15 militum supplicio paulum repressi sunt. iusserat id M'. En-
 nius, castrorum praefectus, bono magis exemplo quam con-
 cesso iure. deinde intumesciente motu profugus repertus-
 20 que, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mu-
 tuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed
 20 Tiberium imperatorem violari. simul exterritis qui obstite-
 rant, raptum vexillum ad ripam vertit, et si quis agmine
 decessisset, pro desertore fore clamitans reduxit in hiberna
 turbidos et nihil ausos.

39. Interea legati ab senatu regressum iam apud aram 1
 25 Ubiorum Germanicum adeunt. duae ibi legiones, prima at-
 que vicesima, veteranique nuper missi sub vexillo hiema-
 bant. pavidos et conscientia vaecordes intrat metus: venisse 2
 patrum iussu qui inrita facerent quae per seditionem ex-
 presserant. utque mos vulgo quamvis falsis reum subdere, 3
 30 Munatium Plancum consulatu functum, principem legatio-
 nis, auctorem senatus consulti incusant; et nocte concubia

- vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt, concursuque ad ianuam facto moliuntur fores, extractum cubili Caesarem tradere vexillum intento mortis metu subigunt.
- 4 mox vagi per vias obvios habuere legatos audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias, 5 caedem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat; neque aliud periclitanti subsidium quam castra primae legionis. illic signa et aquilam amplexus religione sese tutabatur, ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset. luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus perducere ad se Plancum 10 imperat recepitque in tribunal. tum fatalem increpans rabiem, neque militum, sed deum ira resurgere, cur venerint legati aperit; ius legationis atque ipsius Planci gravem et immeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur, attonitaque magis quam quieta contione legatos praesidio auxiliarium equitum dimittit.
- 1 40. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non 20 ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebelles auxilium: satis superque missione et pecunia et 2 mollibus consultis peccatum. vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam coniugem inter furentes et omnis 25 humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet. diu cunctatus aspernantem uxorem, cum se divo Augusto ortam neque degenerem ad pericula testaretur, postremo utrum eius et communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit.
- 4 Incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis 30 uxor, parvulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quae simul trahebantur; nec minus tristes qui manebant.
- 1 41. Non florentis Caesaris neque suis in castris, sed velut in urbe victa facies; gemitusque ac plactus etiam militum 35 aures oraque advertere. progrediuntur contuberniis: quis

ille flebilis sonus? quod tam triste <iter>? feminas inlustres,
 non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae
 uxoris aut comitatus soliti: pergere ad Treviros et externae
 fidei. pudor inde et miseratio et patris Agrippae, August<i> 2
 5 avi memoria; socer Drusus, ipsa insigni fecunditate, prae-
 clara pudicitia; iam infans in castris genitus, in contubernio
 legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam ap-
 pellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo
 tegmine pedum induebatur. sed nihil aequae flexit quam in- 3
 10 vidia in Treviros: orant obsistunt, rediret maneret, pars
 Agrippinae occursantes, plurimi ad Germanicum regressi.
 isque ut erat recens dolore et ira, apud circumfusus ita
 coepit:

42. 'Non mihi uxor aut filius patre et re publica cariores 1
 15 sunt, sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum
 ceteri exercitus defendent: coniugem et liberos meos, quos
 pro gloria vestra libens ad exitium offerrem, nunc procul a
 furentibus summoveo, ut, quidquid istud sceleris imminet,
 meo tantum sanguine pietur, neve occisus Augusti prone-
 20 pos, interfecta Tiberii nurus nocentiores vos faciat. quid 2
 enim per hos dies inausum intemeratumve vobis? quod no-
 men huic coetui dabo? militesne appellem, qui filium impe-
 ratoris vestri vallo et armis circumsestistis? an cives, quibus
 tam proiecta senatus auctoritas? hostium quoque ius et sacra le-
 25 gationis et fas gentium rupistis. divus Iulius seditionem exerci- 3
 tus verbo uno compescuit, Quirites vocando qui sacramen-
 tum eius detrectabant; divus Augustus vultu et aspectu Ac-
 tiacas legiones exterruit: nos, ut nondum eosdem, ita ex illis
 30 ortos si Hispaniae Syriaeve miles aspernaretur, tamen
 mirum et indignum erat. primane et vicesima legiones, illa

- signis a Tiberio acceptis, tu tot proeliorum socia, tot prae-
 4 miis aucta – egregiam duci vestro gratiam refertis. hunc ego
 nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti, fer-
 ram? ipsius tirones, ipsius veteranos non missione, non pec-
 5 cunia satiatos; hic tantum interfici centuriones, eici tribu-
 nos, includi legatos; infecta sanguine castra flumina, meque
 precariam animam inter infensos trahere.
- 1 43. Cur enim primo contionis die ferrum illud, quod pec-
 tori meo infigere parabam, detraxistis, o improvidi amici?
 melius et amantius ille qui gladium offerebat. cecidissem 10
 certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius; legis-
 setis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret,
- 2 Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. neque enim di-
 sinant ut Belgarum quamquam offerentium decus istud et
 claritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse 15
 3 Germaniae populos. tua, dive Auguste, caelo recepta mens,
 tua, pater Druse, imago, tui memoria isdem istis cum militi-
 bus, quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam
- 4 irasque civiles in exitum hostibus vertant. vos quoque,
 quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos se- 20
 natui, obsequium imperatori, si mihi coniugem et filium
 redditis, discedite a contactu ac dividite turbidos: id stabile
 ad paenitentiam, id fidei vinculum erit.’
- 1 44. Supplices ad haec et vera exprobrari fatentes ora-
 bant, puniret noxios, ignosceret lapsis et duceret in hostem; 25
 revocaretur coniunx, rediret legionum alumnus neve obses
 Gallis traderetur. reditum Agrippinae excusavit ob immi-
 nentem partum et hiemem; venturum filium: cetera ipsi
- 2 exsequerentur. discurrunt mutati et seditiosissimum quem-
 que vinctos trahunt ad legatum legionis primae C. Caetro- 30
 nium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum
 exercuit. stabant pro contione legiones dstrictis gladiis;

reus in suggestu per tribunum ostendebatur. si nocentem
 adclamaverant, praeceps datus trucidabatur. et gaudebat 3
 caedibus miles, tamquam semet absolveret; nec Caesar ar-
 cebat, quando nullo ipsius iussu penes eosdem saevitia facti
 5 et invidia erat. secuti exemplum veterani haud multo post 4
 in Raetiam mittuntur, specie defendendae provinciae ob
 imminentes Suebos, ceterum ut avellerentur castris trucibus
 adhuc non minus asperitate remedii quam sceleris memo-
 ria. centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen 5
 10 ordinem patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in
 proeliis fecisset, et cui erant dona militaria edebat. si tri-
 buni, si legio industriam innocentiamque adprobaverant,
 retinebat ordinem; ubi avaritiam aut crudelitatem consensu
 objectavissent, solvebatur militia.

15 45. Sic compositis praesentibus haud minor moles super- 1
 erat ob ferociam quintae et unetvicesimae legionum, sexa-
 gesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hibernan-
 tium. nam primi seditionem coeptaverant; atrocissimum 2
 quodque facinus horum manibus patratum; nec poena com-
 20 militonum exterriti nec paenitentia conversi iras retinebant.
 igitur Caesar arma classem socios demittere Rheno parat, si
 imperium detrectetur, bello certaturus.

46. At Romae, nondum cognito qui fuisse(t) exitus in 1
 Illyrico et legionum Germanicarum motu audito, trepida 1
 25 civitas incusare Tiberium quod, dum patres et plebem, in-
 valida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat in-
 terim miles neque duorum adulescentium nondum adulta
 auctoritate comprimi queat. ire ipsum et opponere maiesta- 2
 tem imperatoriam debuisse cessuris, ubi principem longa
 30 experientia eundemque severitatis et munificentiae sum-
 mum vidissent. an Augustum fessa aetate totiens in Germa- 3

11 dona *Vict.*] donaria (*simile vitium* 6, 48, 1 ludibria et pericula-
 ria) 13 ordines, *corr. Kießling*

nias commeare potuisset: Tiberium vigentem annis sedere in senatu, verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanae servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.

- 1 47. Immotum adversus eos sermones fixumque Tiberio 5
fuit non omittere caput rerum neque se remque publicam in
casum dare. multa quippe et diversa angebant: validior per
Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam; ille Gal-
liarum opibus subnixus, hic Italiae imminens: quos igitur
- 2 anteferet? ac ne postpositi contumelia incenderentur. at 10
per filios pariter adiri maiestate salva, cui maior e longin-
quo reverentia. simul adolescentibus excusatum quaedam
ad patrem reicere, resistentesque Germanico aut Druso
posse a se mitigari vel infringi: quod aliud subsidium, si
- 3 imperatorem sprevisset? ceterum ut iam iamque iturus leg- 15
git comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox
hiemem aut negotia varie causatus primo prudentes, dein
vulgum, diutissime provincias fefellit.
- 1 48. At Germanicus, quamquam contracto exercitu et pa-
rata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si 20
recenti exemplo sibi ipsi consulerent, praemittit litteras ad
Caecinam, venire se valida manu ac, ni supplicium in malos
- 2 praesumant, usurum promisca caede. eas Caecina aquilife-
ris signiferisque et quod maxime castrorum sincerum erat
occulte recitat, utque cunctos infamiae, se ipsos morti ex- 25
imant hortatur. nam in pace causas et merita spectari; ubi
- 3 bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. illi temp-
tatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum
partem in officio vident, de sententia legati statuunt tem-
pus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum 30
ferro invadant. tunc signo inter se dato inrumpunt contu-
bernia, trucidant ignaros, nullo nisi consciis noscente quod
caedis initium, quis finis.
- 1 49. Diversa omnium, quae umquam accidere, civilium
armorum facies. non proelio, non adversis e castris, sed
isdem e cubilibus, quos simul vescentes dies, simul quietos

nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor
vulnera sanguis palam, causa in occulto; cetera fors regit. et
quidam bonorum caesi, postquam, intellecto in quos saevi-
retur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut 2
5 tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque
ultio et satietas. mox ingressus castra Germanicus, non me-
dicinam illud plurimis cum lacrimis, sed cladem appellans,
cremari corpora iubet.

Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, 3
10 piaculum furoris; nec aliter posse placari commilitonum
manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepis-
sent. sequitur ardorem militum Caesar iunctoque ponte tra- 4
mittit duodecim milia e legionibus, sex et viginti socias co-
hortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata
15 modestia fuit.

50. Laeti neque procul Germani agitabant, dum iustitio 1
ob amissum Augustum, post discordiis attinemur. at Roma-
nus agmine propero silvam Caesiam limitemque a Tiberio
coeptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum
20 vallo, latera concaedibus munitus. inde saltus obscuros per- 2
meat consultatque, ex duobus itineribus breve et solitum
sequatur an impeditius et intemptatum eoque hostibus in-
cautum. delecta longiore via cetera adcelerantur: etenim 3
attulerant exploratores festam eam Germanis noctem ac
25 sollemnibus epulis ludicram. Caecina cum expeditis coh-
ortibus praeire et obstantia silvarum amoliri iubetur; legiones
modico intervallo sequuntur. iuvit nox sideribus inlustris, 4
ventumque ad vicos Marsorum et circumdatae stationes
stratis etiam tum per cubilia propterque mensas, nullo
30 metu, non antepositis vigiliis: adeo cuncta incuria disiecta
era(n)t neque belli timor, ac ne pax quidem nisi languida et
soluta inter temulentos.

- 1 51. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret,
 quattuor in cuneos dispergit; quinquaginta milium spatium
 ferro flammisque pervastat. non sexus, non aetas miseratio-
 nem attulit; profana simul et sacra et celeberrimum illis
 gentibus templum, quod Tanfanae vocabant, solo aequan- 5
 tur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermes aut pa-
 2 lantes ceciderant. excivit ea caedes Bructeros Tubantes
 Usipetes, saltusque, per quos exercitui regressus, insedere.
 quod gnarum duci, incessitque itineri et proelio. pars equi-
 tum et auxiliae cohortes ducebant, mox prima legio, et 10
 mediis impedimentis sinistrum latus unetvicesimani, dex-
 trum quintani clausere; vicesima legio terga firmavit, post
 3 ceteri sociorum. sed hostes, donec agmen per saltus porri-
 geretur, immoti, dein latera et frontem modice adsultantes,
 tota vi novissimos incurrere. turbabanturque densis Ger- 15
 manorum catervis leves cohortes, cum Caesar advectus ad
 seditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus
 4 vertere. exarsere animis unoque impetu perruptum hostem
 redigunt in aperta caeduntque. simul primi agminis copiae 20
 evasere silvas castraque communivere. quietum inde iter,
 fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis
 locatur.
- 1 52. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaue adfecere: gau-
 debat oppressam seditionem, sed quod largiendis pecuniis 25
 et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica
 2 quoque Germanici gloriaangebatur. rettulit tamen ad sena-
 tum de rebus gestis multaue de virtute eius memoravit,
 magis in speciem verbis adornata quam ut penitus sentire
 3 crederetur. paucioribus Drusum et finem Illyrici motus lau- 30
 davit, sed intentior et fida oratione. cunctaque quae Ger-

5 Tanfanae Ber.] tāfanae 9 proelio paratus Mur., sed cf.
 13, 40, 1 fin. 29 inspectum, corr. ead. m. in inspectem

manicus indulserat servavit etiam apud Pannonicos exercitus.

53. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppido
 5 Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Gaio et Lucio Caesaribus spreveratque ut imparem; nec alia tam intima Tiberio causa cur Rhodum abscederet. imperium adeptus extorrem, infamem et post interfectum Postumum Agrippam omnis spei
 10 egenam inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. par causa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippae temeraverat. nec is libidini finis: traditam Tiberio pervicax
 15 adulter contumacia et odiis in maritum accendebat; litteraeque, quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit, a Graccho compositae credebantur. igitur amotus
 20 Cercinam, Africi maris insulam, quattuordecim annis exilium toleravit. tunc milites ad caedem missi invenere in
 25 prominenti litoris, nihil laetum opperientem, quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Aliliariae per litteras daret, cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed ab L.
 6 Asprenate pro consule Africae missos tradidere auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

54. Idem annus novas caerimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam T. Tattius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte
 30 ducti e primoribus civitatis unus et viginti; Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiciuntur. ludos Augusta-
 2

les tunc primum coeptos turbavit discordia ex certamine
histrionum. indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati
obtemperat effuso in amorem Bathylli; neque ipse abhorre-
bat talibus studiis, et civile rebatur misceri voluptatibus
vulgi. alia Tiberio morum via; sed populum per tot annos 5
molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.

- a. p. Chr. 15 1 55. DRUSO CAESARE C. NORBANO consulibus decernitur
Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in
aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in
Chattos excursu praecepit. nam spes incesserat dissidere 10
hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque per-
fidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae, Sege-
stes parari rebellionem saepe alias et supremo convivio,
post quod in arma itum, aperuit suasitque Varo ut se et
Arminium et ceteros procures vinciret: nihil ausuram ple- 15
bem principibus amotis, atque ipsi tempus fore, quo cri-
mina et innoxios discerneret. sed Varus fato et vi Armini
cecidit; Segestes, quamquam consensu gentis in bellum
tractus, discors manebat, auctis privatim odiis, quod Armi-
nius filiam eius alii pactam rapuerat: gener invisus inimici 20
soceri, quaeque apud concordēs vincula caritatis, incita-
menta irarum apud infensos erant.
- 1 56. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxi-
liarium milia et tumultuarias catervas Germanorum cis
Rhenum colentium Caecinae tradit; totidem legiones, du- 25
plicem sociorum numerum ipse ducit, positoque castello
super vestigia paterni praesidii in monte Tauno expeditum
exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones
2 viarum et fluminum relicto. nam (rarum illi caelo) siccitate
et amnibus modicis inoffensum iter properaverat, imbres- 30
3 que et fluminum auctus regredienti metueba(n)tur. sed

17 armeni, *item* 2, 88, 1; 11, 16, 1; cf. *Strabo* p. 291. 292 'Αρμε-
νίου, *Dio* 56, 11, 2 'Αρμένιος 31 metuebantur *Rhen*.

Chattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum aetate ac sexu statim captum aut trucidatum sit. iuventus flumen Adranam nando tramiserat, Romanosque pontem coeptantes arcebant; dein tormentis sagittisque pulsī, temptatis frustra condicionibus pacis, cum quidam ad Germanicum per-
 5 fugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disperguntur. Caesar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium lac-
 cessere, quod illi moris, quotiens astu magis quam per for-
 10 midinem cessit. fuerat animus Cheruscis iuvare Chattos, sed exterruit Caecina huc illuc ferens arma; et Marsos con-
 gredi ausos prospero proelio cohibuit.

57. Neque multo post legati a Segeste venerunt auxilium orantes adversus vim popularium, a quis circumsedebatur,
 15 validiore apud eos Arminio, quoniam bellum suadebat: nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus rebusque motis potior habetur. addiderat Segestes le-
 gatis filium nomine Segimundum; sed iuvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniae descivere, sacer-
 20 dos apud aram Ubiorum creatus, ruperat vittas, profugus ad rebelles. adductus tamen in spem clementiae Romanae pertulit patris mandata benigneque exceptus cum praesidio Gallicam in ripam missus est. Germanico pretium fuit con-
 3 vertere agmen, pugnatumque in obsidentes, et ereptus Segestes magna cum propinquorum et clientium manu. ine-
 25 rant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque
 <e>victa in lacrimas neque voce supplex, compressis intra sinum manibus gravidum uterum intuens. ferebantur et
 30 spolia Varianae cladis, plerisque eorum qui tum in deditio-
 nem veniebant praedae data; simul Segestes ipse, ingens visu et memoria bonae societatis impavidus.

3 tramiserit, *corr. Acid.* 17 rebus commotis, *corr. Lips. (cf. 14, 61, 3)* 28 uicta, *corr. Rup. et Spengel coll. 11, 37, 3*

- 1 58. Verba eius in hunc modum fuere: ‘non hic mihi pri-
 mus erga populum Romanum fidei et constantiae dies. ex
 quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicos-
 que ex vestris utilitatibus delegi, neque odio patriae
 (quippe proditores etiam iis quos anteponunt invisi sunt), 5
 verum quia Romanis Germanisque idem conducere et pa-
 2 cem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae,
 violatorem foederis vestri Arminium apud Varum, qui tum
 exercitui praesidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia
 parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et con- 10
 scios vinciret flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius
 3 novissima! quae secuta sunt, defleri magis quam defendi
 possunt; ceterum et inieci catenas Arminio et a factione
 eius iniectas perpersus sum. atque ubi primum tui copia,
 vetera novis et quieta turbidis antehabeo, neque ob prae- 15
 mium, sed ut me perfidia exsolvam, simul genti Germa-
 norum idoneus conciliator, si paenitentiam quam perniciem
 4 maluerit. pro iuventa et errore filii veniam precor; filiam
 necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare,
 utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit an quod ex me 20
 5 genita est’. Caesar clementi responso liberis propinquisque
 eius incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollice-
 tur. exercitum reduxit nomenque imperatoris auctore Tibe-
 6 rio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educa-
 tus Ravennae puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in 25
 tempore memorabo.
- 1 59. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut
 quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel do-
 lore accipitur. Arminium super insitam violentiam rapta
 uxor, subiectus servitio uxoris uterus vaecordem agebant, 30
 volitabatque per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Cae-
 2 sarem poscens. neque probris temperabat: egregium pa-

trem, magnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot
 manus unam mulierculam avexerint. sibi tres legiones, toti- 3
 dem legatos procubuisse; non enim se proditione neque
 adversus feminas gravidas, sed palam adversus armatos
 5 bellum tractare: cerni adhuc Germanorum in lucis signa
 Romana quae dis patriis suspenderit. coleret Segestes vic- 4
 tam ripam, redderet filio sacerdotium omisum: Germanos
 numquam satis excusaturos, quod inter Albim et Rhenum
 virgas et secures et togam viderint. aliis gentibus ignorantia 5
 10 imperi(i) Romani inexperta esse supplicia, nescia tributa:
 quae quoniam exuerint inritusque discesserit ille inter nu-
 mina dicatus Augustus, ille delectus Tiberius, ne imperitum
 adulescentulum, ne seditiosum exercitum pavescerent. si 6
 patriam parentes antiqua mallent quam dominos et colo-
 15 nias novas, Arminium potius gloriae ac libertatis quam Se-
 gistem flagitiosae servitutis ducem sequerentur.

60. Conciti per haec non modo Cherusci, sed conterminae 1
 gentes, tractusque in partes Inguiomerus Arminii patruus,
 vetere apud Romanos auctoritate. unde maior Caesari me-
 20 tus. et ne bellum mole una ingrueret, Caecinam cum qua- 2
 draginta cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bructe-
 ros ad flumen Amisiam mittit, equitem Peditum praefectus
 finibus Frisiorum ducit. ipse impositas navibus quattuor le-
 giones per lacus vexit: simulque pedes eques classis apud
 25 praedictum amnem convenere. Chauci cum auxilia pollice-
 rentur, in commilitium adsciti sunt. Bructeros sua urentes 3
 expedita cum manu L Stertinius missu Germanici fudit in-
 terque caedem et praedam repperit undevicesimae legionis
 aquilam cum Varo amissam. ductum inde agmen ad ultimos
 30 Bructerorum, quantumque Amisiam et Lupiam amnes in-

7 omisum Seyffert] hominum (corr. ead. m., ut vid., in homi-
 nem) (hostium Nipp.) 19 veteri, corr. Wesenberg 24 classes,
 corr. Lips. (idem vitium 3, 1, 3)

ter vastatum, haud procul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari legionumque insepultae dicebantur.

- 1 61. Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema militibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat exercitu ob propinquos, amicos, denique ob casus bel- 5
lorum et sortem hominum. praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur pontesque et aggeres umido paludum et fallacibus campis imponeret, incedunt maestos locos vi-
- 2 suque ac memoria deformes. prima Vari castra lato ambitu et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant; 10
dein semiruto vallo, humili fossa accisae iam reliquiae condisse intellegebantur. medio campi albentia ossa, ut fugerant, ut restiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribu- 15
- 4 nos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant hic cecidisse legatos, illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum, ubi infelici dextera et suo ictu mortem inven-
nerit; quo tribunali contionatus Arminius, quot patibula 20
captivis, quae scrobes, utque signis et aquilis per superbiam inluserit.

- 1 62. Igitur Romanus qui aderat exercitus sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegeret, omnes ut coniunctos, ut 25
consanguineos aucta in hostem ira maesti simul et infensi condebant. primum extruendo tumulo caespitem Caesar posuit, gratissimo munere in defunctos et praesentibus doloris socius. quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Ger-
manici in deterius trahenti, sive exercitum imagine cae- 30
sorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosorem hostium credebat; neque imperatorem auguratu et

vetustissimis caerimoniis praeditum adtrectare feralia debuisse.

63. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, 1
ubi primum copia fuit, evehi equites campumque, quem
5 hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos vertit repente; mox signum prorumpendi dedit iis, quos per saltus occultaverat. tunc nova acie 2
turbatus eques, missaeque subsidiariae cohortes et fugientium agmine impulsae auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, 3
10 ni Caesar productas legiones instruxisset. inde hostibus terror, fiducia militi; et manibus aequis abscessum.

Mox reducto ad Amisiam exercitu legiones classe, ut ad- 3
vexerat, reportat; pars equitum litore Oceani petere
15 Rhenum iussa; Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, pontes longos quam maturime superare. angustus is trames vastas inter 4
paludes et quondam a L. Domitio aggeratus; cetera limosa, tenacia gravi caeno aut ravis incerta erant; circum silvae
20 paulatim adclives, quas tum Arminius implevit, compendiis viarum et cito agmine onustum sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caecinae dubitanti, quonam modo ruptos 5
vetustate pontes reponeret simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit, ut opus et alii proelium
25 inciperent.

64. Barbari, perfringere stationes seque inferre munitoribus 1
nisi, lacessunt circumgrediuntur occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor. et cuncta pariter Romanis 2
adversa: locus uligine profunda, idem ad gradum instabilis, procedentibus lubricus; corpora gravia loriceis; neque 3
30 librare pila inter undas poterant. contra Cheruscis sueta apud paludes proelia, procera membra, hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantes 3

- iam legiones adversae pugnae exemit. Germani ob prospera indefessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur vertere in subiecta; mersaque humo et obruto quod effectum operis duplicatus
 4 militi labor. quadagesimum id stipendium Caecina parendi 5
 aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque rerum sciens eoque interritus. igitur futura volvens non aliud repperit quam ut hostem silvis coecerneret, donec saucii quantumque gravioris agminis anteirent; nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem 10
 5 pateretur. deliguntur legiones quinta dextro lateri, unetvicesima in laevum, primani ducendum ad agmen, vicesimanus adversum secuturos.
- 1 65. Nox per diversa inquires, cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta vallium ac resultantes 15
 saltus complerent, apud Romanos invalidi ignes, interruptae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent
 2 tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira quies: nam Quinctilium Varum sanguine oblitum et paludibus emersum cernere et audire visus est velut vocantem, non tamen obsecutus et manum intendentis reppu- 20
 3 lisse. coepta luce missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere, capto propere campo umentia
 4 ultra. neque tamen Arminius, quamquam libero incursu, statim prorupit: sed ut haesere caeno fossisque impedi- 25
 menta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore, sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, inrumpere Germanos iubet, clamitans ‘en Varus [et] eodemque iterum fato vinctae legiones!’ simul haec et cum delectis scindit agmen equisque maxime 30

1 tam, *corr. Frei.* 21 intendentes, *quod corr. ead. m., ut vid.* 29 eodemque *Rit.*] et eodemque (*cf. Hist. IV 54, I*)

vulnera ingerit. illi sanguine suo et lubrico paludum lapsan- 5
 tes excussis rectoribus disicere obvios, proterere iacentes.
 plurimus circa aquilas labor, quae neque ferri adversum
 ingruentia tela neque figi limosa humo poterant. Caecina 6
 5 dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumvenie-
 batur, ni prima legio sese opposuisset. iuvit hostium avidi-
 tas, omissa caede praedam sectantium; enisaeque legiones
 vesperascente die in aperta et solida. neque is miseriarum 7
 finis: struendum vallum, petendus agger, amissa magna ex
 10 parte per quae ⟨e⟩geritur humus aut exciditur caespes; non
 tentoria manipulis, non fomenta sauciis: infectos caeno aut
 cruore cibos dividentes funestas tenebras et tot hominum
 milibus unum iam reliquum diem lamentabantur.

66. Forte equus abruptis vinculis vagus et clamore terri- 1
 15 tus quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio
 inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad
 portas, quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti
 et fugientibus tutior. Caecina comperto vanam esse formi- 2
 dinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne
 20 manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, proiectus
 in limine portae miseratione demum, quia per corpus
 legati eundum erat, clausit viam. simul tribuni et centurio-
 nes falsum pavorem esse docuerunt.

67. Tunc contractos in principia iussosque dicta cum si- 1
 25 lentio accipere temporis ac necessitatis monet. unam in ar-
 mis salutem, sed ea consilio temperanda manendumque in-
 tra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succede-
 rent; mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rhenum
 perveniri. quod si fugerent, plures silvas, profundas magis 2
 30 paludes, saevitiam hostium superesse; at victoribus decus
 gloriam. quae domi cara, quae in castris honesta, memorat;
 reticuit de adversis. equos dehinc, orsus a suis, legatorum 3

3 adversum ferri, *sign. transpos. add. m. post.* 10 per quae
 egeritur *Rhen. (cf. Hist. V 7, 2)]* perq; geritur

tribunorumque nulla ambitione fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes in hostem invaderent.

- 1 68. Haud minus inquires Germanus spe, cupidine et di-
versis ducum sen(ten)tiis agebat, Arminio sinerent egredi
egressosque rursum per umida et impedita circumvenirent 5
suadente, atrociora Inguiomero et laeta barbaris, ut vallum
armis ambirent: promptam expugnationem; plures capti-
vos, incorruptam praedam fore. igitur orta die proruunt
fossas, iniciunt crates, summa valli prensant, raro super mi-
lite et quasi ob metum defixo. postquam haesere munimen- 10
tis, datur cohortibus signum cornuaque ac tubae conci-
nuere. exim clamore et impetu tergis Germanorum circum-
funduntur, exprobrantes non hic silvas nec paludes, sed ae-
quis locis aequos deos. hosti facile excidium et paucos ac 15
semermos cogitanti sonus tubarum, fulgor armorum,
quanto inopina, tanto maiora offunduntur, cadebantque, ut
rebus secundis avidi, ita adversis incauti. Arminius integer,
Inguiomerus post grave vulnus pugnam deseruere; vulgus
trucidatum est, donec ira et dies permansit. nocte demum
reversae legiones, quamvis plus vulnorum, eadem ciborum 20
egestas fatigaret, vim sanitatem copias, cuncta in victoria
habuere.
- 1 69. Pervaserat interim circumventi exercitus fama et in-
festo Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina
impositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id 25
flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi mu-
nia ducis per eos dies induit militibusque, ut quis inops aut
saucius, vestem et fomenta dilargita est. tradit C. Plinius,
Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium
po(n)ti(s), laudes et grates reversis legionibus habentem. 30
id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices eas
curas, nec adversus externos (studia) militum quaeri. nihil

- relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem temptet, tamquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat Caesaremque Caligulam appellari velit. potio⁵rem iam apud exercitus Agrippinam quam legatos, quam duces; compressam a muliere seditionem, cui nomen principis obsistere non quiverit. accendebat haec onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii odia in longum iaciens, quae reconderet auctaque promeret.
- 10 70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decimam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modice adlabente aestu quietum habuit; mox impulsu aquilonis, simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem freto litori campis facies, neque discerni poterant incerta ab solidis, brevia a profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus; iumenta, sarcinae, corpora exanima interfluunt occursant. permiscuntur inter se manipuli, modo pectore, modo ore tenus extantes, aliquando subtracto solo disiecti aut obruti. non vox et mutui hortatus iuvabant adversante unda; nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab (im)prudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur.
- 25 tandem Vitellius in editiora enisus eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut mulcato corpore, haud minus miserabiles quam quos hostis circumsidet: quippe illic etiam honestae mortis usus, his inglorium exitium. lux reddidit terram, penetra-⁵tumque ad amnem [Visurgin], quo Caesar classe contenderrat. impositae dein legiones, vagante fama submersas; nec

23 ab imprudenti *Lips.*] a prudenti (*item falso 4, 70, 3*) 30
 Visurgin *del. Lips.* (*cf. C. O. Brink, JRS 42, 1952, 39sq. et Syme, Tac. II 747*)

fides salutis ante quam Caesarem exercitumque reducem videre.

- 1 71. Iam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segi-
merum fratrem Segestis praemissus, ipsum et filium eius in
civitatem Ubiorum perduxerat. data utrique venia, facile 5
Segimero, cunctantius filio, quia Quinctilii Vari corpus in-
2 lusisse dicebatur. ceterum ad supplenda exercitus damna
certavere Galliae Hispaniae Italia, quod cuique promptum,
arma equos aurum offerentes. quorum laudato studio Ger-
manicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria 10
3 pecunia militem iuvit. utque cladis memoriam etiam co-
mitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extol-
lere; vulnera intuens alium spe, alium gloria, cunctos adlo-
quio et cura sibi et proelio firmabat.
- 1 72. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Caecinae, L. 15
Apronio, C. Silio ob res cum Germanico gestas. nomen
patris patriae Tiberius a populo saepius ingestum repudia-
vit; neque in acta sua iurari, quamquam censente senatu,
permisit, cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus
2 foret, tanto se magis in lubrico dict<it>ans. non tamen ideo 20
faciebat fidem civilis animi; nam legem maiestatis reduxe-
rat. cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium ve-
niebant: si quis proditione exercitum <a>ut plebem seditioni-
bus, denique male gesta re publica maiestatem populi
Romani minuisset: facta arguebantur, dicta impune erant. 25
3 primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie le-
gis eius tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros
feminasque inlustres procacibus scriptis diffamaverat; mox
Tiberius consultante Pompeio Macro praetore, an iudicia
maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. 30
4 hunc quoque asperavere carmina incertis auctoribus vul-
gata in saevitiam superbiamque eius et discordem cum
matre animum.

73. Haud pigebit referre in Faanio et Rubrio, modicis 1
 equitibus Romanis, praetemptata crimina, ut quibus initiis
 quanta Tiberii arte gravissimum exitium inrepperit, dein re-
 pressum sit, postremo arserit cunctaque corripuerit, nosca-
 5 tur. Faanio obiebat accusator, quod inter cultores Augu- 2
 sti, qui per omnes domos in modum collegiorum habeban-
 tur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivis-
 set, quodque venditis hortis statuam Augusti simul manci-
 passet. Rubrio crimini dabatur violatum periurio numen
 10 Augusti. quae ubi Tiberio notuere, scripsit consulibus non 3
 ideo decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium is
 honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios
 eiusdem artis interesse ludis, quos mater sua in memoriam
 Augusti sacrasset; nec contra religiones fieri, quod effigies
 15 eius, ut alia numinum simulacra, venditionibus hortorum et
 domuum accedant. ius iurandum perinde aestimandum 4
 quam si Iovem fefellisset: deorum iniurias dis curae.

74. Nec multo post Granium Marcellum praetorem Bi- 1
 thyniae quaestor ipsius Caepio Crispinus maiestatis postu-
 20 lavit subscribente Roman(i)o Hispone; qui formam vitae
 iniit, quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae
 hominum fecerunt. nam egens ignotus inquires, dum occultis 2
 libellis saevitiae principis adrepat, mox clarissimo cuique
 periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud om-
 25 nes adeptus dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus
 divites, ex contemptis metuendi perniciem aliis ac postre-
 mum sibi invenere. sed Marcellum insimulabat sinistros de 3
 Tiberio sermones habuisse, inevitabile crimen, cum ex mo-
 ribus principis foedissima quaeque deligeret accusator
 30 obiectaretque reo; nam quia vera erant, etiam dicta crede-

1 faanio et hic et 1, 73, 2 codex, sed priore loco in faanio mutavit
 ead. m. (cf. Syme, JRS 39, 1949, 12) 9 numen Chifflet et Frei.]
 nomen 20 Romano Syme, JRS 39, 1949, 14

- bantur. addidit Hispo statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam, et alia in statua amputato capite Augusti
 4 effigiem Tiberii inditam. ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret se quoque in ea causa laturum sententiam, palam et iuratum, quo ceteris eadem necessitas
 5 fieret. manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. igitur Cn. Piso ‘quo’ inquit ‘loco censebis, Caesar? si primus, habebō quod sequar; si post omnes, vereor ne imprudens
 6 dissentiam.’ permotus his, quantoque incautius efferverat, paenitentia patiens tulit absolvi reum criminibus maiestatis. 10
 de pecuniis repetundis ad recipatores itum est.
- 1 75. Nec patrum cognitionibus satiatus iudiciis adsidebat, in cornu tribunalis, ne praetorem curuli depelleret; multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. 15
- 2 inter quae Pius Aurelius senator, questus mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedes suas, auxilium patrum invocabat. resistentibus aerarii praetoribus subvenit Caesar pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per
 honesta pecuniae cupiens; quam virtutem diu retinuit, cum
 3 ceteras exueret. Propertio Celeri praetorio veniam ordinis ob paupertatem petenti decies sestertium largitus est, satis
 4 comperto paternas ei angustias esse. temptantes eadem alios probare causa(s) senatui iussit, cupidine severitatis in
 iis etiam quae rite faceret acerbus. unde ceteri silentium et
 5 paupertatem confessioni et beneficio praeposuerunt. 25
- 1 76. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et hominum strages. igitur censuit Asinius Gallus ut libri Sibyllini adirentur. renuit Tiberius, perinde divina humanaque
 30 obtegens; sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni et L. Arruntio mandatum. Achaïam ac Macedoniam onera deprecantes levare in praesens proconsulari imperio

tradique Caesari placuit. edendis gladiatoribus, quos Ger- 3
manici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit,
quamquam vili sanguine nimis gaudens; quod <in> vulgus
formidolosum et pater arguisse dicebatur. cur abstinuerit 4
5 spectaculo ipse, varie trahebant: alii taedio coetus, quidam
tristitia ingenii et metu comparationis, quia Augustus comi-
ter interfuisset. non crediderim ad ostentandam saevitiam
movendasque populi offensiones concessam filio materiem,
quamquam id quoque dictum est.

10 77. At theatri licentia proximo priore anno coepta gra- 1
vius tum erupit, occisis non modo e plebe, <s>ed militibus
et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum
probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. ac- 2
tum de ea seditione apud patres, dicebanturque sententiae,
15 ut praetoribus ius virgarum in histriones esset. intercessit 3
Haterius Agrippa tribunus plebei increpitusque est Asinii
Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis
senatui praebebat. valuit tamen intercessio, quia divus Au-
gustus immunes verberum histriones quondam responde- 4
20 rat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. de modo lucaris
et adversus lasciviam fautorum multa decernuntur; ex quis
maxime insignia, ne domos pantomimorum senator intro-
iret, ne egredientes in publicum equites Romani cingerent,
aut alibi quam in theatro spectarentur, et spectantium im-
25 modestiam exilio multandi potestas praetoribus fieret.

78. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Au- 1
gusto petentibus Hispanis permissum, datumque in omnes
provincias exemplum. centesimam rerum venalium post 2
bella civilia institutam deprecante populo edixit Tiberius
30 militare aerarium eo subsidio niti; simul imparem oneri rem
publicam, nisi vicesimo militiae anno veterani dimitteren-
tur. ita proximae seditionis male consulta, quibus sede-

3 in *add. in marg. m. post.* 9 quoque *Lips.*] quod 11 sed
adscriptum in marg.] et 26 terra conensi

cim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

- 1 79. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an ob
moderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et
lacus, per quos augescit; auditaque municipiorum et colo-
niarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito 5
alveo demotus in amnem Arnun transferretur idque ipsis
2 perniciem adferret. congruentia his Interamnates disse-
ruere: pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis
Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset.
3 nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effun- 10
ditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum:
optume rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora
fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit;
spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et
aras patriis amnibus dicaverint; quin ipsum Tiberim nolle 15
4 prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. seu
preces coloniarum seu difficultas operum sive superstitio
valuit, ut in sententiam Pisonis concederet⟨ur⟩, qui nil
mutandum censuerat.
- 1 80. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia additis 20
Achaia ac Macedonia. id quoque morum Tiberii fuit, conti-
nuare imperia ac plerosque ad finem vitae in isdem exerciti-
2 bus aut iurisdictionibus habere. causae variae traduntur:
alii taedio novae curae semel placita pro aeternis serva-
visse; quidam invidia, ne plures fruerentur; sunt qui existi- 25
ment, ut callidum eius ingenium, ita anxium iudicium; ne-
que enim eminentes virtutes sectabatur, et rursum vitia
oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publi-
3 cum metuebat. qua haesitatione postremo eo provectus est,
ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non 30
erat passurus.

7 ante manates (*Antemnates malebat Pich.*) 9 deductus 18
concederet, *corr. Rhen.* 23 varie *Acid.* (*cf. Syme, Tac. I 347, 7*)

81. De comitiis consularibus, quae tum primum illo prin- 1
cipe ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeo 2
diversa non modo apud auctores, sed in ipsius orationibus 3
reperiuntur. modo subtractis candidatorum nominibus ori- 4
ginem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut qui fo- 5
rent intellexeretur; aliquando ea quoque significatione sub- 6
tracta candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, 7
suam ad id curam pollicitus est; plerumque eos tantum 8
apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edi- 9
disset; posse et alios profiteri, si gratiae aut meritis confide- 10
rent: speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque
maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad in-
fensius servitium.

LIBER SECVNDVS

- a.p. Chr. 16 1 1. SISENNA STATILIO [TAURO] L. LIBONE consulibus mota
 Orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Par-
 thos orto, qui petitum Roma acceptumque regem, quamvis
 2 gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur. is fuit
 Vonones, obses Augusto datus a Phraate. nam Phraates, 5
 quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta
 venerantium officia ad Augustum verterat partemque pro-
 lis firmandae amicitiae miserat, haud perinde nostri metu
 quam fidei popularium diffisus.
- 1 2. Post finem Phraatis et sequentium regum ob internas 10
 caedes venire in urbem legati a primoribus Parthis, qui
 Vononen, vetustissimum liberorum eius, accirent. magnifi-
 cum id sibi credidit Caesar auxitque opibus. et accepere
 2 barbari laetantes, ut ferme ad nova imperia. mox subiit
 pudor: degeneravisse Parthos; petitum alio ex orbe regem, 15
 hostium artibus infectum; iam inter provincias Romanas
 solium Arsacidarum haberi darique. ubi illam gloriam tru-
 cidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium
 Caesaris, tot per annos servitutem perpersum, Parthis im-
 3 peritet? accendebat dedignantes et ipse diversus a maiorum 20
 institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per
 urbes incederet, lecticae gestamine fastuque erga patrias
 epulas. inridebantur et Graeci comites ac vilissima utensi-
 4 lium anulo clausa. sed prompti aditus, obvia comitas, igno-
 tae Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus 25
 aliena, perinde odium pravis et honestis.

1 Ab excessu divi augusti. Sisenna *eqs.* Tauro *del. Rit.* 12
 uononem, *corr. Fu.* 13 accipere (e *in marg. adscripsit m.*
post.) 25 moribus *Mur.*] maioribus

3. Igitur Artabanus, Arsacidarum e sanguine apud Dahas 1
adultus, excitur, primoque congressu fusus reparat vires
regnoque potitur. victo Vononi perfugium Armenia fuit,
vacua tunc interque Parthorum et Romanas opes infida ob
5 scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum specie
amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo inter-
fecerat. eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus, 2
Arsacidarum vi seque regnumque tutatus est. occiso Arta-
xia per dolum propinquorum datus a Caesare Armeniis Ti-
10 granes deductusque in regnum a Tiberio Nerone. nec Ti-
grani diuturnum imperium fuit neque liberis eius, quam-
quam sociatis more externo in matrimonium regnumque.

4. Dein iussu Augusti impositus Artavasdes et non sine 1
clade nostra deiectus. tum C. Caesar componendae Arme-
15 niae deligitur. is Ariobarzanen, origine Medum, ob insi-
gnem corporis formam et praeclarum animum volentibus
Armeniis praefecit. Ariobarzane morte fortuita absumpto 2
stirpem eius haud toleravere; temptatoque feminae impe-
rio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa incerti solutique et
20 magis sine domino quam in libertate profugum Vononen in
regnum accipiunt. sed ubi minitari Artabanus et parum 3
subsidi in Armeniis, vel, si nos<tr>a vi defenderetur,
bellum adversus Parthos sumendum erat, rector Syriae
Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu
25 et regio nomine. quod ludibrium ut effugere agitaverit
Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res 1
Orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstra-
heret novisque provinciis impositum dolo simul et casibus
30 obiectaret. at ille, quanto acriora in eum studia militum et 2
aversa patrum voluntas, celerandae victoriae intentior, trac-
tare proeliorum vias et quae sibi tertium iam annum belli-